

Богдана Кољевић

“ЕВРОПСКО ПИТАЊЕ” И ПРАВА ДЕМОКРАТИЈА У 21. ВЕКУ

Сажетак

Прве деценије 21. века од стране већине савремених, и битно различитих теоретичара, означене су као својеврсно, и крајње специфично, транзиционо доба чији узроци се налазе у светској политичкој, теоријској, етичкој и економској кризи. Полемике стручне јавности око имена за нови век изнедриле су све учесталије употребе појмова “пост-либерализам” и “пост-постмодернизам”, као и осмишљавање нових концептуалних стратегија али и повратак раније артикулисаних одређења – пре свега “праве демократије” (wahre Demokratie). У овом чланку разматрамо политичко-филозофске основе праве демократије обзиром на кризу ЕУ и перспективе развоја Европе у дивергентним аспектима социјалног, друштвеног и националног питања. Успони политика радикалне левнице и радикалне деснице појављују се као савремени европским феномени пар ехцелленце и као такви упућују на базичну сагласност грађанства која се гради у опозицији спрам политичких структура и иманентно недемократског карактера ЕУ. Показује се да су, сит grano salis, незаобилазни носиоци стварања нових политичких субјективитета пре свега европски народи и, итавише, да је то место на којем изнова израћању замисли праве демократије. Тако се супротстављање низу олигархијских, ауторитарних и/или партократских форми – које се, поред осталог, уочава и у јачању друштвених покрета – испоставља као једна од најважнијих детерминанти у европском, али и светском кључу.

Кључне речи: права демократија, Европска унија, Европа, демократски дефицит, левица, десница, политички субјективитет.

ПРЕМА ПРАВОЈ ДЕМОКРАТИЈИ

Појам “праве демократије” (*wahre Demokratie*), као кретања које треба не тек да симболизује већ да уистину и оживи једну истиносну, стварносну демократију тј. да ухвати непоновљиви облик привржености и лојалности концепцији *владавине народа* - историјски проналазимо у Марксовој критици Хегелове *Филозофије права* (*Rechtphilosophie*). Тако 1843. године Маркс у исти мах упућује на два важна аспекта, односно на, условно говорећи, субјективни и објективни моменат, од којих први говори о *личној и појединачној верности демократском моменту* – и у том смислу одговара савременом Бадјуовом појму „*верности догађају*“ (*la fidélité à l'événement*)¹⁾ - док други сведочи о *колективном устројству*. У том светлу, Маркс пише да је “*самоочигледно да сви облици државности имају демократију за своју истину и из тог разлога они су неистинити у оној мери у којој нису демократије.*”²⁾ Тако се права демократија, у најбитнијем, појављује као питање демократског самоодређења тј. демократског самоуспостављања (*Selbstbestimmung des Volks*) и у том светлу као *егземпларно место*, односно *топос политичког*. Или, прецизније – и за разлику од свих процедуралних *ерго* формалних теорија демократије, које припадају либерализму – филозофско-политичка концепција *праве демократије* упућује на суштинску испреплетеност *демократског и политичког* тј. у крајњој инстанци аргументује да *питање демократије* јесте *питање политике par excellence*, као и *vice versa*. Овде је улог управо *аутономија политике*, односно специфичност и посебност политичког у релацији спрам практично свих других облика људске делатности: јер само је политика догађај *самоутемељења народа* и, у мери у којој то она у стварности заиста и јесте, *истинита је као политика*.

Штавише, једна држава је, као и сви државотворни облици, за Маркса *истинита* – а то значи саобразна сопственом појму – уколико се појављује *као демократија*, и степен њене демократично-

1) Alain Badiou, *Being and Event*, Continuum, New York, 2005.

2) Karl Marx & Friedrich Engels, *Werke*, Band 4. Karl Dietz Verlag, Berlin, 1968. str. 464-465.

сти скоро да је пропорционалан степену њене одрживости, структуре и развоја. Овде је битно имати у виду да се, са једне стране, питање демократије испоставља и као питање *легитимитета* (политичког), и то управо у смислу у којем се политика у целости афирмише као преплитање потеза и пракси асоцијација и облика заједништва који извиру из живота и, са друге стране, да, полазећи од Хегелове разлике појмова *Schein* и *die Erscheinung* (као разлике између *пуког привида* и *релативне истине*), Маркс разрађује замисао о јазу између *форме* и *стварности*, и то на такав начин да се из степена реализације демократије директно осликавају политика и *антиполитика*, као парадигматичан израз *привида* (*Schein*).

Сада, питање је следеће: где се огледа растућа релевантност ових Маркових увида за *савремену ситуацију ЕУ, а онда Европе у целини*? Да би се одредило место и потенцијали скицираних замисли, већ би, у једном важном аспекту, морало да се претпостави да бројне и разноврсне европске критике које говоре о тзв. “*демократском дефициту*” ЕУ нису ни довољне, а ни довољно “*проактивне*” тј. да прича о *мањку демократског момента*, ма колико тачна и важна, већ и сама представља *извесну редуцију*. Јер, ова прича, о којој ће још бити речи, се такорећи зауставља на пола пута дијагностификовања *политичке кризе ЕУ*, махом не изводећи консеквенце политичке кризе до краја, али и занемарујући *свеобухватност* ове кризе, њен, безмало, *тотални карактер*, у смислу у којем се, практично једновремено, појављују *политички, економски, теоријски, друштвени и нормативни* аспекти кризе. Свакако, аспект *политичке кризе* испоставља се као *средишњи*, и, то управо у оном што се, у филозофског жаргону, зове *празним местом политичког субјективитета*, а тиче се чињенице да се, ни појмовно ни практички, није успело у оживљавању идеје *европског идентитета* који је требало да се појави као *супституција* за националне политичке идентитете земаља чланица ЕУ и, штавише, као нови референтни оквир за политичку, правну и друштвену праксу. Да европска дужничка криза није само економска већ да супротно, она све више личи на *идентитетско - етнички сукоб*, недавно је образложио и Николас Самбанис (Nicholas Sambanis), који ту препознаје и *крај једног облика европског пројекта*.³⁾ У том смислу, јавна признања немачке канцеларке Ангеле Меркел, некадашњег француског председника Николаса Саркозија и британског премијера Дејвида Камеруна – да је *мултикултурализам пропао* – пред-

3) Nicholas Sambanis, “Has Europe Failed?”, *The New York Times*, August 26, 2012.

стављала су тек врх леденог брега, или прецизније, прву степеницу у признавању да *политички идентитет ЕУ није успостављен*. То је значило да је прелаз од ЕЕЗ према ЕУ, који је требао да симболички означи и исцрта путању кретања од *економске* ка *политичкој* заједници суштински заказао тј. да је, да се тако изразимо, *Европа у битним политичким, теоријским, духовним и културним аспектима остала с оне стране ЕУ*.

Једна од најбитнијих консеквенци коју је савремена криза изнедрила свакако је та да се из *економског* (па чак ни уз свесрдни вишедеценијски процват и ширење оног што Бадју појмовно образлаже као „материјалистичку парадигму“), не може *по defaultu* да настане *политичко*, тј. да стављање знака једнакости између „*економског*„ и „*политичког*„ не само да не садржи неопходну дискурзивну и практично-политичку плаузибилност, већ се на средње или дуже стазе показује заправо неодрживим. Природа кризе ЕУ, дакле, у овом смислу, тек секундарно је *економска* а превасходно је *политичка* – због чега постаје разумљивије да су, рецимо, слабе институције ЕУ тј. *институције које никада нису постале интегрални део, а још мање аутентичан извор политичког и демократског ауторитета за европско грађанство*, показатељ системских потешкоћа и даљег *раслојавања и разједињења* између појединих земаља чланица. Разуме се, овој врсти институционалног и демократског дефицита потребно је придодати нелогичност у логици европских интеграција, која се, поред осталог, испољила и у одбацивању јединственог Европског устава, као и у немогућности успостављања јединствене спољне политике (дипломатије, безбедности и одбране) - у исти мах демонстрирајући да је идеја о ЕУ као супер-држави готово сасвим нереалистична. Из свих скицираних разлога, можемо рећи да су текућа економска криза у ЕУ, као и криза евра о којој подробно говори студија Гинтера Ханиха⁴⁾ – сем у аспектима у којима се јављају као саставни део светске кризе - тек део сложенијег и фундаменталнијег проблема, који сведочи о структурном јазу између онога што смо већ претходно означили као јаз између *ЕУ форме* и *европских стварности*.⁵⁾

Питање је, свакако, на који начин су тзв. водећи *европски интелектуалци* одговорили на овај *нарастајући привид*, тј. на *Сцхеин* који, ако се присетимо Маркса, упућује управо на *антиполитич-*

4) Ginter Hanih, *Evrokatastrofa na vidiku*, Albatros Plus, Beograd, 2011.

5) Опšимје видети Bogdana Koljević, „EU dogma i evropske stvarnosti”, *Pravo i društvo*, br. 2, 2011.

ки карактер савремене ЕУ. Хабермасово дело *О уставу Европе (Zur Verfassung Europas)* тј. допуњено издање под називом *Криза Европске уније (The Crisis of the European Union)*, у већ поменутом смислу даље развија тезу о *демократском дефициту ЕУ* – и у њему се вишеструко образлаже и аргументује да је Унија, заправо, ушла у *пост-демократску еру*. Или, прецизније, монополизација тзв. “европског пројекта” од стране самопрокламованих “европских елита”, као и бирократизовање које се суштински дистанцирало од европског грађанства, практично су угрозили и саму идеју Европе.⁶⁾ У једном од најновијих чланака, Хабермас је за исти процес употребио и назив “*фасадна демократија*” – али, упркос језгровитој и оштрој анализи о свеукупном стању ЕУ, и даље је остао при ставу да је *за будућност Уније неопходан системски преокрет*, и да је то циљ од којег се не сме одустати јер би, у најкраћем, “*одрицање од европског уједињења, био и расанак од учешћа у светској историји.*”⁷⁾

У позадини, дакле, детектовања и артикулисања пресека политичких процеса савремене Уније тј. критичке, местимично и радикалне анализе, почива вера у *јединствен “европски пројекат”*, као, по претпоставци, једини начин за *учествовање* на позорници *светске историје*. Из овога би, међутим, требало да следи да је искључиви начин *политичке субјективизације* народа Европе *форма ЕУ* – док је, тек да поменемо неке од сасвим супротних аргумената, *управо ЕУ у највећој мери показала недостатак овог субјективитета*. Донекле је иронично и парадоксално да је, рецимо, један Етјен Балибар, који је деценијама био међу најангажованијим теоретичарима приче о “европском идентитету” (ове тезе прегнантно су формулисане у делу *Ми, грађани Европе?*), показао већи степен филозофске рефлексije у садашњем тренутку од Хабермаса, па чак и од Бадјуа који је такође, још до скоро истицао да једино нова симбиоза и тесно савезништво Француске и Немачке може сачувати аутентичност и самобитност европске идеје и њен *утицај у новом веку*.⁸⁾ Балибар је, наиме, у тој мери променио своје почетно становиште да је артикулисао став да је “*Европа мртав политички пројекат*”, настављајући да експлицира да су данас неке земље *доминантне*, а другима се *доминира*... Не можемо, дакле, а да не

6) Jürgen Habermas, *Zur Verfassung Europas*, Suhrkamp, Frankfurt, 2011.

7) Jürgen Habermas, Peter Bofinger, Julian Nida-Rümelin, “Protiv fasadne demokratije”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 03.08.2012.

8) Опширније видети Alain Badiou, *Polemics*, Verso, New York, 2006.

поставимо питање: *да ли је ово почетак краја за ЕУ?...* Уколико не пронађе капацитет да започне изнова, и то на радикално новим основама, Европа је мртав политички пројекат (курзив Б.К.)⁹⁾

Тако се уочава да су се као основне карактеристике савремене ЕУ појавиле управо *неравноправност* и *неједнакост* – чак све више, у економско-политичком кључу у хегеловској релацији роба и господара – те да од *égalité* и *fraternité*, као битних носилаца европског духа, практично да није остало ништа. Али вратимо се осталим реакцијама европске политичке филозофије. У савременим интерпретацијама, попут оних изнетих у делима Ернеста Лаклауа и Шантал Муф, као одговор на овакво стање појавила се концепција *радикалне демократије* (*radical democracy*)¹⁰⁾. У делу *Демократски парадокс* (*The Democratic Paradox*) Шантал Муф је, у сличном духу, *целу деценију пре савремене кризе ЕУ*, артикулисала како је *стратешка грешка* (погубна дакле, чак по њихов сопствени неолиберални систем), била протеривање идеје *народног суверенитета* (*popular sovereignty*) из теоријског политичког и јавног дискурса – што је узроковало све већи пораст “*демократског дефицита*”. Муф је забележила и следеће: “Обзиром на значај који народни суверенитет има за демократско имагинарно, ово може имати опасне последице и за *демократске институције*” (курзив Б.К.)¹¹⁾ На тај начин, указано је, са једне стране, на појмовни ланац између *праве демократије, народног суверенитета и демократских институција*, док је, са друге стране, увид о *симбиози теоријског и практичног* или, прецизније, о улози (филозофско-политичког) симболичког оквира у непосредним политичким делатностима и консеквенцама у реалности, добио на новој снази. Целокупно дело Шантал Муф јавља се у облику чврсте аргументације о противречној природи тзв. “*либералне демократије*”, која се, као егземплярни *contradicio in adjecto*, заплела у самопроизведене тензије, покушавајући да споји сасвим различите традиције: индивидуалних слобода и људских права (*либерална традиција*) и једнакости и народног суверенитета (*демократска традиција*). Из немогућности ове спреге, и практично “*пуцања система*”, који је

9) Etienne Balibar, „Europe is a Dead Political Project“, *Guardian*, June 6, 2010.

10) Ernesto Laclau & Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, Verso, 2nd edition, London-New York, 2001. Svakako, bilo bi sasvim neosnovano stavljati bilo kakav znak jednakosti između različitih teorija demokratije tj. Marksove, Badjuove i analize koju pružaju Laclau i Muf. Jer, za našu svrhu ovdje, bitan je motiv prave demokratije i prepoznavanje kako ovaj motiv deluje u savremenom kontekstu EU.

11) Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox*, Verso, London – New York, 2005, str. 4.

био артифицијелно и самоконтрадикторно конструисан, све је већи број теоретичара који већ говоре или о *пост-либералној ери*¹²⁾ или о специфичним кретањима која настају у *пост-постмодернизму*.¹³⁾

„СОЦИЈАЛНО ПИТАЊЕ“ И „НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ“ - САВРЕМЕНА ПОЛИТИЧКА КРЕТАЊА У ЕУ

Савремена друштвено-политичка кретања у појединачним земљама чланицама ЕУ - у време кризе коју многи описују као највећу кризу Европе после пада Берлинског зида - у битном смислу упућују на, привидно противречне, појаве: успони *радикалне деснице* и *радикалне левице* имају све предиспозиције да, на средњи рок, постану основно обележје нове политичке мапе Европе (француски избори, рецимо, на којима је 30% становништва гласало за странке радикалне левице и деснице репрезентативан су пример у овом случају). Овај, наоко парадоксални обрт, природна је и логична последица чињенице да моменти који су најпре били искључени из официјелног *ЕУ дискурса*, као и не малог дела *ЕУ пракси*, су управо *национални моменат* и *социјални моменат*. То значи следеће: (1) *јаз* између *ЕУ елита тј. криктополитичких елита*, са једне, и *народа*, са друге стране, драматично је порастао у протеклих неколико година (2) овај *јаз* значио је продубљивање *социјалних и економских неједнакости* због чега се *класа* поново појавила као релевантно политичко име (3) обзиром да се тзв. *“национално питање”* од стране самопрокламованих политичких елита и у званичном дискурсу и у конкретним потезима третирали – у складу са *маинстреам* постмодерним и/или неолибералним оквиром – као потенцијално фашистичко, а у најбољем случају као потпуно анахроно или ирелевантно, резултат таквог става је да се национализам као патриотизам практично враћа на велика врата.

Другим речима, чињеница да се, условно говорећи, *радикалне политике* левице и деснице у ново време изнова рађају и самопроизводе, доживљавајући све већи процват, најиманентније и најживље произилази из тога да је *“европска елита”* за теоријску и политичку парадигму ЕУ одабрала концепте који су требали да означе крај и левице и деснице, и да створе *цонтрадицију ин адјец-*

12) Опšимје видети: Renard, Thomas, ed. *The European Union and Emerging Powers in the 21st Century*, Ashgate, Royal Institute for International Relations, Belgium and Ghent University, Belgium, 2012.

13) Nealon, Jeffrey, *Post-Postmodernism: or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism*, Stanford University Press, Stanford, 2012.

то, односно политичку заједницу без политичког субјективитета. На који начин се одиграла деструкција левице у, првобитно, блеровско-шредеровском оквиру, као тзв. политика “трећег пута” и “социјадемократије”, тј. у празној формули која је требала да гласи “с оне стране деснице и левице”, језгровито говори Шантал Муф, док је, рецимо, дело Роберта Купера (Robert Cooper) *Распад нација* (*The Breaking of the Nations*) умногоме узорит пример пледојаеа за пост-национални пост-модерни политички поредак који је требало да репрезентује и нова ЕУ.¹⁴⁾ Суштина је, дакле, у томе да је, практично дуже од две деценије, ЕУ грађена у стању политичког симулакрума, тј. да су њене, тзв. “леве” и “десне” политике већински биле артикулисане како би чиниле симулацију обе политике, док се разлог и корен таквог подухвата по свему судећи понајвише проналази у садржајној формулацији Тарика Алија (Tariq Ali) да је, наимае, Европа била „заточеник атлантизма,,,¹⁵⁾

У том светлу постаје јасно и како је уопште замисливо да радикално лево и десно политике¹⁶⁾ имају додирну тачку, штавише, тачку пресека и сусрета, као и како се обе интринсично сусрећу са апелом за праву демократију. Јер, у мери у којој се појављују било као борба за социјалну и друштвену једнакост или као борба за национални идентитет и суверенитет, оба правца деловања упућују на практиковање аутентичне политике и на системски преокрет, који би, следствено, редефинисао и улогу јавности и партиципацију грађана у политичком животу. Или, у нешто другачијој филозофској терминологији, у једнакој мери у којој су афицирани и сфера полис-а и сфера биос-а, због тога што је квази-полис стигао до тачке да захвата и целокупан биос (*ergo*, тотализујући процес који обухвата не само јавни већ и приватни живот, као и сфере науке, уметности и културе), логично је и природно да реверзбилан правац кретања окупља и појединце, и целокупне европске народе који се супротстављају транснационалној атланској империјалистичкој политици. (У том светлу, рецимо, расте озбиљна забринутост са друге стране океана, да савремена европска кретања негативно делују на “трансатланско партнерство”, са посебним освртањем на случај Грчке.¹⁷⁾). Да место сусрета између алтернативних левичар-

14) Robert Cooper, *The Breaking of the Nations*, Atlantic Press, New York, 2003.

15) Tarik Ali, “Evropa je zatočenik atlantizma”, *Večernje novosti*, 6. septembar 2011.

16) Za pitanje povratka nacionalizma u Evropi videti npr. Nicholas Gvosdev, “Nationalism Returns to Europe”, *TNI Online*, 5.novembar 2012. <http://nationalinterest.org/commentary/nationalism-returns-europe-7697>

17) Stiven Sejbo, “Kritičan trenutak u istoriji Evrope”, *VOA*, 10.avgust 2012.

ских покрета, са једне, и борби за неретко изгубљено национално достојанство, са друге стране, уистину постоји, показују и, рецимо, пример грчке *Суриза*-е и њеног лидера Алексиса Ципраса, али и, на појмовном и практичном нивоу, делотворност пароле о “99%” (у разлици спрам “1%”), која је већ створила нове облике солидарности, али и асоцијација, и највероватније означила почетак новог доба 21. века.

ПРЕМА ЗАКЉУЧКУ: ИЗМЕЂУ НОВОГ ЕВРОПСКОГ КОЛОНИЈАЛИЗМА И ПРАВЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Досадашња расправа изнедрила је можда најважнију конвенцију: разумевање да савремена ЕУ проживљава сопствени преображај, да некадашња Унија више не да нема алтернативни, авангардни, прогресивни лик, већ да је све више, супротно, прати јавни имиџ застарелог пројекта који је *нови век већ превазишао*. Јаз „севера“ и „југа“, земаља попут Немачке или Француске са једне стране, и Грчке или Шпаније са друге, постао је до те мере дубок да је *сада лакше замислити потенцијални сукоб него ближе савезништво које би требало да успостави јединство народа*. Важно је, међутим, имати на уму, да су места латентног сукоба *лоцирана и у равни социјалне и националне диференцијације*, тј. да се, партиципално, сусрећу у равни преплитања деловања „транснационалних атланских империјалних структура“ са једне, домаћих елита са друге, и већинског народа са треће стране. То су кључни разлози због којих би, у овом часу, било у најмању руку неозбиљно децидно формулисати став о средњорочној будућности Уније - али и показатељи сложености савремених процеса који је одвијају на тлу Европе.

Ипак, у прегнантној формулацији Џорџа Сороса (George Soros), коју не би требало потценити, тим пре што је овај став постао једна врста незваничног *mainstream* мишљења, стоји следеће: *криза еврозоне је политичка, а не фискална*, док ће Немачка вероватно учинити све што је потребно да се заштити евро, али ништа преко тога. „Резултат је доминација Немачке у еврозони...то би претворило Европску унију у нешто сасвим другачије од оног предмета из маште. Била би то *немачка империја са периферијом као залеђем* (курзив Б.К.).“¹⁸⁾ Остављајући по страни политичке и нормативне

18) George Soros, Lecture in Trento, Italija, 2. jun, 2012. Опширнје videti www.businessinsider.com

импликације оваквог става гј. са фокусом на његов дескриптивни карактер – уз већ поменуто сложеност процеса и различитих играча – постаје скоро немогуће одупрети се утиску да ће, у најмању руку, конструкција ЕУ изгледати сасвим другачије него деценијама уназад.

Али питање које се за нас овде поставља је следеће: уколико сви битни показатељи упућују на кретање Уније ка *структурној диференцијацији*, и то по линијама поделе на државе чланице, или, још радикалније, уколико је имплицитно саопштено да је спас Уније могућ тек кроз неки облик њеног *правног и политичког раслојавања и степенастог разграђивања*¹⁹⁾, да ли се уопште може конзистентно рећи да у таквом кретању има било чега налик правој демократији и аутентичној политици? Или, другим речима, уколико постаје све транспарентније да ЕУ сваким даном све мање постоји као „савез равноправних држава и народа“ и да је врло мало вероватно да ће она опстати као целина у садашњем облику, шта се у том случају догађа са демократијом и политичким субјективитетом?

Можемо рећи да, по много чему, ситуација подсећа на, као што је већ поменуто, својеврсни повратак хегеловској дијалектици роба и господара – једино је питање колико ће Марксово читање ове дијалектике, као и апел за правом демократијом, у реалности пронаћи своје место. Свакако, питање је и какве ће политичке облике – уколико такав расплет наступи – изнедрити једновремени раст неповерења у ЕУ, евентуално јачање партиципативне демократије (у којој би референдуми²⁰⁾, пораст активног учешћа грађанства у политици, и све форме приближавања „*демократији одоздо*“), и својеврсни повратак националним државама као главном оквиру успостављања политичког субјективитета. Шта су, међутим, начелни услови под којима бисмо могли рећи да је један облик конструктивног диференцирања и дезинтеграције, политичко-филозофски, можда најбоље решење у датој ситуацији, оно које би се појавило као очување виталности Европе? Оно што је, у сваком случају, извесно, је да без аутентичне обнове најбољих европских традиција, без културе сећања на систем вредности у којем су ја-

19) Опširnije videti Slobodan Samardžić, „Evropska unija između krize i dezintegracije“, *Pravo i društvo*, br. 1, 2012. str. 9-26.

20) U tom svetlu, potrebno je osvrnuti se na, recimo, najnovija istraživanja EU Observera, prema kojima bi praktično polovina Britanaca na referendumu glasala za izlazak iz EU. Опširnije videti <http://euobserver.com/political/117235> Relevantni pokazatelji upućuju na to da je ova skica zapravo применљива на не мали број европских земаља.

ко образовање, јако друштво, аутономан развој науке, уметности и различитих обичајности, имали врло значајну улогу – а уз свест о новој политизацији и еманципацији која изнова треба да одговори на питање о смислу бивања у заједници – тај процес може изнова афирмисати логику доминације спрема идеја једнакости и равноправности. Али, опет, не би требало ни потценити значај француског поклича, који на узорити начин слика не само Француску, већ и пејзаж савремене Европе: „*Casse-toi, riche con!*”²¹⁾

Bogdana Koljevic

**“EUROPEAN ISSUE” AND TRUE DEMOCRACY
IN THE 21st CENTURY**

Summary

From the perspective of most contemporary, and essentially different authors, first decades of the 21st century have been marked as a specific era of transition, caused by world political, theoretical, ethical and economic crisis. Intellectual disputes about the name for the new century placed forward the growth of uses of the concept of „post-liberalism“ and „post-postmodernism“, as well as rethinking of new conceptual strategies, but also a return to previously articulated determinations – above all „true democracy“ (wahre Demokratie). In this article we consider political-philosophical basis of true democracy in regard to EU crisis and perspectives of development of Europe in divergent aspects of social, normative and national issue. The rise of politics of radical left and radical right appear as contemporary European phenomena par excellence and as such point to basic consensus of citizenship, built in opposition to political structures and to immanently undemocratic character of the EU. It is exemplified that, cum grano salis, inescapable carriers of creation of new political subjectivities are, beyond all, european people, and, moreover, that precisely that is the place where true democracy emerges. In that way, opposition to number of oligarchic, authoritative or partocratic forms – which, also, can be recognized in strengthening of social movements – appears as one of the most significant determinations in european, but in world context as well.

Key words: true democracy, European Union, Europe, democratic deficit, left, right, political subjectivity.

21) Опшirnije videti *Liberation*, 10. septembar 2012.

ЛИТЕРАТУРА

- Renard, Thomas, ed. *The European Union and Emerging Powers in the 21st Century*, Ashgate, Royal Institute for International Relations, Belgium and Ghent University, Belgium, 2012.
- Nealon, Jeffrey, *Post-Postmodernism: or, The Cultural Logic of Just-in-Time Capitalism*, Stanford University Press, Stanford, 2012.
- Ханих, Гинтер, *Еврокатастрофа на видику*, Албатрос Плус, Београд, 2011.
- Мајер, Томас, *Идентитет Европе*, Албатрос плус, Београд, 2009.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich, *Werke*, Band 4. Karl Dietz Verlag, Berlin, 1968.
- Cooper, Robert, *The Breaking of the Nations*, Atlantic Press, New York 2003.
- Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal, *Hegemony and Socialist Strategy*, Verso, 2nd edition, London-New York, 2001.
- Mouffe, Chantal, *The Democratic Paradox*, Verso, London – New York, 2005.
- Badiou, Alain, *Polemics*, Verso, New York, 2006.
- Badiou, Alain *Being and Event*, Continuum, New York, 2005.
- Тејлор, Пол, *Крај европске интеграције*, Албатрос плус, Београд, 2010.
- Кољевић, Богдана “ЕУ догма и европске стварности”, *Право и друштво*, бр. 2, 2011.
- Koljević, Bogdana, “Rethinking the Question of Otherness and Democracy in European Philosophy”, *Serbian Political Thought*, no.1, 2011.
- Самарџић, Слободан, „Европска унија између кризе и дезинтеграције“, *Право и друштво*, бр.1, 2012. стр. 9-26.
- Habermas, Jirgen, *The Crisis of the European Union*, Polity Press, 2012.
- Habermas, Jirgen, Peter Bofinger, Julian Nida-Rümelin, “Против фасадне демократије”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 03.08.2012.
- Leconte, Cecile, *Understanding Euroscepticism*, Palgrave Macmillian, 2010.
- Али, Тарик, “Европа је заточеник атлантизма”, *Вечерње новости*, 6. 9. 2011.
- Valibar, Etienne, „Europe is a Dead Political Project“, *Guardian*, June 6 2010.
- Sambanis, Nicholas, “Has Europe Failed?”, *The New York Times*, 26. august 2012.

Овај рад је примљен 20. октобра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 3. децембра 2012. године.